

УДК 352:351

<https://doi.org/10.34142/24130060.2023.27.2.02>

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ЯК СУБ'ЄКТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ

О. М. Білоцерківська

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

В статті досліджено реформу місцевого самоврядування в контексті досягнень та актуальних викликів, які долає українська держава на сучасному етапі. Метою дослідження став аналіз основних принципів децентралізації та характеристика етапів реформи політики самоврядування в Україні, доміантою якої визнано територіальні громади. В статі наведено обґрунтування територіальних громад як суб'єкта самоврядування та їх політико-інституційний потенціал для реалізації стандартів європейської політики у сфері місцевого самоврядування.

Результатом дослідження стало узагальнення інституційного статусу територіальних громад у вимірі демократичного розвитку української держави. Okремо визначено виклики, які в умовах воєнного та повоєнного часу, постають перед територіальними громадами і можуть загрожувати відхиленню від курсу європейської моделі самоврядування.

Ключові слова: децентралізація, реформа місцевого самоврядування, демократизація та національний розвиток, територіальна громада, суб'єктність громади, воєнний стан.

TERRITORIAL COMMUNITIES AS SUBJECTS OF LOCAL SELF-GOVERNMENT: ACHIEVEMENTS AND CHALLENGES

O. Bilotserkivska

The article examines the reform of local self-government in the context of achievements and current challenges that the Ukrainian state is overcoming at the current stage. The purpose of the study was the analysis of the main principles of decentralization and the characteristics of the stages of self-government policy reform in Ukraine, which is dominated by territorial communities. The article provides the justification of territorial communities as a subject of self-government and their political and institutional potential for the implementation of European policy standards in the field of local self-government.

The result of the study was the generalization of the institutional status of territorial communities in the dimension of the democratic development of the Ukrainian state. Challenges that, in the conditions of the war and post-war times, are faced by territorial communities and may threaten to deviate from the course of the European model of self-government are separately defined.

It is emphasized that the path of the Ukrainian state to European standards of democracy requires domestic scientists to continue actively researching the issues of decentralization and local self-government reform.

At the same time, the emphasis is on the warning of the leading Ukrainian researcher K. Manuilova, which is based on a thorough analysis of the world experience in the field of decentralization and reform of self-government institutions, that economic, social and political

crises, military conflicts, and natural disasters contribute to the processes of recentralization of powers and the reduction rights and freedoms of regional and local authorities.

Key words: *decentralization, local self-government reform, democratization and national development, territorial community, community subjectivity, martial law.*

Постановка проблеми. На шляху інтеграції України до Європейського Союзу, пріоритетними напрямками реформування політики у відповідності до європейських стандартів у сфері публічного управління та розвитку демократії, визнано децентралізацію влади та реформу місцевого самоврядування – «Реформування системи територіальної організації влади залишається першочерговим завданням для України. Динамічний поступ сучасної держави неможливий без активізації процесів інтегрованого розвитку самоврядних територій» (Buzun, 2018, s. 159-160). Відтак, починаючи з ратифікації українською державою Європейської хартії місцевого самоврядування (1997 р.) і до сьогодні, розбудова національної моделі самоврядування, заснованої на розширенні повноважень органів місцевої влади та сприянні розвитку демократії в громадах, посідає центральне місце в парадигмі євроцентричного проєкту сучасної України.

Серед ключових завдань, які вирішують децентралізація та реформа місцевого самоврядування є подолання традиційного конфлікту інтересів між центральною та регіональною владою; модернізація національного законодавства крізь призму європейських стандартів регіональної та місцевої політики; подолання пасивності місцевих еліт та розбудова громадянського суспільства тощо. Відчутні зміни у підвищенні рівня політико-інституційної суб'єктності територіальних громад та оптимізації публічного управління на місцях, було досягнуто в ході низки реформ у період з 2014 по 2021 роки. Однак, надаючи експерту оцінку реформі місцевого самоврядування в Україні, дослідниця Н. Мішина справедливо наголошує, що цей проєкт далекий від завершення: «реформа триває вже доволі давно, але не втрачає актуальності. Можливо, тому, що поки що жоден з її етапів не закінчився, продемонструвавши такі значні успіхи, які б надали підстави для її завершення» (Mishyna, 2018, s. 126).

На сучасному історичному етапі, коли Україна протистоїть повномасштабній військовій агресії РФ та відстоює своє право на європейське майбутнє, інститути публічної влади всіх рівнів відіграють ключову роль у забезпеченні життєздатності нашої держави й суспільства. Однак, саме органи місцевого самоврядування, завдяки самоорганізації, оперативності у прийнятті рішень і консолідації жителів громад, стали потужною силою спротиву загарбницькій армії РФ та локальними центрами забезпечення життєдіяльності держави. Як наголошує Я. Жаліло, в умовах військового вторгнення РФ, стало зрозуміло: «децентралізація – найважливіша із проведених в Україні реформ. Поки центральна влада переформатовується на воєнний лад, а збройні сили дають відсіч російському загарбнику, життєдіяльність країни великою мірою підтримується саме завдяки самоорганізованості громад» (Zhalilo, 2022).

Дійсно, «із 24 лютого 2022 року життєдіяльність країни у великій мірі підтримується саме завдяки зусиллям органів місцевого самоврядування та самоорганізованості територіальних громад, які взяли на себе, насамперед, значну частку гуманітарних завдань, приймаючи потоки біженців, а також щоденно забезпечуючи у своїх громадах водо- та теплопостачання, прибирання вулиць та вивезення сміття, відновлення десятків ліній електропередачі (Borysenko, 2022, s. 43). В умовах воєнного стану виконавчий апарат місцевого самоврядування та жителі громад вирішують комплекс надскладних завдань: підтримка Збройних Сил України, забезпечення підрозділів, які залучені до організації фортифікаційних споруд та оборони територій, організація евакуації населення, забезпечення продовольчої безпеки громад, надання доступу до соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам та ін.

Разом з тим, в умовах воєнного стану порушується низка питань, зокрема: про баланс сил і повноважень між центральною владою та владою місцевого самоврядування, про доцільність дотримання права місцевої влади на автономію у прийнятті рішень, про діяльність самоврядування на

тимчасово окупованих територіях та територіях зі статусом деокупованих тощо.

Аналіз актуальних досліджень свідчить, що проблематика реформи місцевого самоврядування є предметом широкої дискусії у вітчизняному політологічному просторі. Серед наукових публікацій відзначаються роботи В. Авер'янова, О. Бабич, О. Батанова, А. Баштанника, Т. Бевза, О. Безуглого, Ю. Борисенко, А. Бречко, О. Бузуна, М. Гаєнко, М. Гайдара, Л. Горохової, Б. Данилишина, В. Демиденко, І. Дробот, Т. Друцул, Я. Жаліло, В. Заглади, Ю. Іванченко, О. Ільїна, Б. Калиновського, І. Козюри, О. Колодія, Є. Кулакової, Г. Куц, О. Лазор, П. Любченко, К. Мануїлової, Н. Мішиної, В. Негоди, В. Несперенко, Н. Нижник, С. Панасюка, В. Пилипіва, М. Пухтинського, О. Ременяки, С. Романюка, М. Савчина, М. Сидора, О. Стогової, І. Сторожук, Є. Удод, Г. Чапали, В. Шаповала та ін.

Спираючись на вищезазначене, **метою статті** є дослідження провідних елементів проблемного поля територіальних громад як суб'єкта місцевого самоврядування. Досягнення зазначеної мети вимагає вирішення таких завдань: а) дослідити основні принципи децентралізації та етапи реформи місцевого самоврядування в Україні; б) надати обґрунтування домінантної ролі територіальних громад у просуванні демократії та розвитку економіки в Україні; в) визначити досягнення та виклики інституту самоврядування в умовах воєнного стану та повоєнного періоду.

Виклад основного матеріалу. До числа найбільш успішних проєктів політико-правової і культурної організації місцевого самоврядування та винайдення оптимального балансу між централізацією та децентралізацією влади – належать країни ЄС. Німеччина, Франція, Бельгія, Данія, Нідерланди, Швеція, Фінляндія, Австрія та інші країни ЄС починаючи з другої половини ХХ ст. і в подальшому спираючись на основні компетенції самоврядування закріплені у статті 4 Європейської хартії місцевого самоврядування, такі як: органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, що не вилучене зі сфери їхньої компетенції і

вирішення якого не доручене жодному іншому органу та повноваження, якими наділяються органи місцевого самоврядування, мають бути повними і винятковими (Verkhovna Rada Ukrainy, 2009), максимально сприяли децентралізації влади та розбудові інституційної системи самоврядування, які фактично стали рушійною силою для трансформації національних економік за принципом «знизу-доверху» та своєрідними амбасадорами у просуванні доктрини громадянського суспільства й розвитку демократії на місцях.

Україна орієнтуючись на європейський досвід та світовий стандарт сталого розвитку, прикметними ознаками яких є децентралізація влади та розвиток самоврядування, починаючи з 1998 р. (набуття чинності Європейської хартії місцевого самоврядування) розпочала безпрецедентну демократичну реформу, яка охоплює суспільно-політичні, нормативно-правові, господарсько-економічні та культурні сфери у процесі трансформації «децентралізації управлінської вертикалі, наближення влади на місця, розширення можливостей участі громадян в управлінні державою, розмежування повноважень та відповідальності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування» (Onupriienko, 2014, s. 224).

Концепт децентралізації влади ґрунтується на оптимізації системи публічного управління і менеджменту держави таким чином, щоб передати органам місцевого самоврядування набір повноважень, який дозволяє більш гнучко, оперативно, ефективно, системно і справедливо, водночас, менш бюрократизовано і витратно, вирішувати питання на регіональних та місцевих рівнях. Вітчизняний експерт з конституційного права М. Баймуратов запропонував під децентралізацією публічної влади розуміти наступне: «спосіб переміщення влади, повноважень з центру керованої системи на її периферію і зміцнення політико-правової самостійності периферійних підсистем, тобто місцевих органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування» (Baimuratov, 2015, s. 272). В узагальненому вигляді, головний принцип децентралізації – це зменшення ієрархічності

державного апарату за рахунок трансферу владних повноважень на нижчий рівень, власне мова йде про безпосередню передачу державної влади до рук громадян.

В державах, владна модель яких побудована за принципами децентралізації, органи самоврядування наділені повноваженнями і інструментарієм, а також усіляко заохочують громадськість самостійно визначати локальні пріоритети та спонукати владу діяти в їх інтересах. Децентралізація це об'єктивна вимога сучасних демократій, орієнтованих на відмову від монополізації повноважень і ресурсів, розбудову багатосуб'єктності влади та посилення зворотного зв'язку між владою і громадянами. Про необхідність децентралізації влади і переваги від розширення прав місцевого самоврядування проголосив на парламентських слуханнях Президент Української асоціації місцевих та регіональних влад В. Тихонов: «трансформація з централізованої у децентралізовану унітарну державу є не самоціллю, а необхідною умовою для самореалізації потенціалу регіонів, територіальних громад, кожного громадянина України. Саме адміністративно-економічна фінансова самостійність територіальних утворень України, еквівалентний обмін між ними дадуть змогу реально запровадити в життя принцип соціальної справедливості, зміцнити єдність і цілісність держави (Verkhovna Rada Ukrainy, 2005).

В Україні «хронологічно першим документом концептуального характеру, у якому чільна увага приділялася вирішенню проблем місцевого самоврядування шляхом реформування територіального устрою та обсягу повноважень відповідних органів, є затверджена Указом Президента України від 22 липня 1998 р. Концепція адміністративної реформи в Україні» (Mishyna, 2018, s. 129). На підставі Концепції адміністративної реформи в Україні державною комісією було визначено основну мету реформи інституту самоврядування: поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становлення України як високорозвинутої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя,

соціальної стабільності, культури та демократії, дозволить їй стати впливовим чинником у світі та Європі. Її метою є також формування системи державного управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народів, національним інтересам. Ця система державного управління буде підконтрольною народів, прозорою, побудованою на наукових принципах і ефективною (Verkhovna Rada Ukrainy, 2006).

Серед найбільш вагомих етапів реформи місцевого самоврядування в Україні, відзначимо наступні:

I етап (2014-2018 рр.) – розробка нормативно-правової бази, визначення і перерозподіл повноважень на рівні територіальних громад, створення базового рівня місцевого самоврядування – об'єднаних територіальних громад (2015 р. Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад») (Verkhovna Rada Ukrainy, 2020);

II етап (2019-2020 рр.) – переформатування базового рівня місцевого самоврядування, модернізація адміністративно-територіального устрою України (шляхом добровільного об'єднання територіальних громад та реалізації затвердженого плану Уряду України, було реалізовано національну програму з переформатування базового рівня самоврядування та оптимізації адміністративно-територіального устрою, як наслідок: з понад 11,5 тисяч громад, сформовано 1469 територіальних громад та утворено 136 районів) (GOV.UA, 2020);

III етап (2021 – з 24 лютого 2022 р. в умовах воєнного стану реформа місцевого самоврядування вимушено призупинена) – узгодження функцій та повноважень місцевих органів влади, дотримання принципу субсидіарності та належного виконання власних і делегованих повноважень територіальними громадами базового рівня та ін.

В ході окреслених процесів з децентралізації та реформування інститутів самоврядування в Україні значно розширились компетенції виконавчих органів місцевого самоврядування та суттєво підвищилась

спроможність громад вирішувати низку питань, перш за все, у сфері освіти, медицини, адміністративних послуг, соціальної політики, житлово-комунального господарства, культури, екології тощо.

Про досвід роботи та успішні практики працюючих об'єднаних територіальних громад зазначають у своєму дослідженні Г. Куц і В. Нестеренко «створюються умови для активізації процесів реформування з широким залученням мешканців, громадських організацій та представників місцевого бізнесу. Саме побудова ефективних комунікацій та співпраця органів місцевого самоврядування з мешканцями та бізнесом створюють умови для сталого розвитку територій, збільшення надходження податків до місцевих бюджетів. Підвищується активність виборців, які більш виважено ставляться до виборів депутатів та голови місцевої ради. Підвищується активність мешканців щодо участі в управлінні громадою, наприклад за рахунок підготовки проєктів на конкурс партисипативних бюджетів» (Kuts, Nesperenko, 2019, s. 55).

Науковець В. Негода підбиваючи проміжні підсумки децентралізації та реформи самоврядування наголошує: «Реформа дала громадам можливість залучати інвесторів, конкурувати розвитковими проєктами, і дала стимули створювати нові робочі місця. Фахові люди громади отримали змогу реалізувати свої знання і досвід, працюючи в громаді і для громади» та звертає увагу, що реформа впливає й на зміну мислення людей – від «нам хтось має дати, прийти і зробити» до «ми можемо і зробимо це самі» (Nehoda, 2021).

Схвальна оцінка децентралізації українським суспільством та послідовність державної влади у реалізації реформи самоврядування, сприятимуть посиленню суб'єктності територіальних громад. Об'єднані територіальні громади, як базовий елемент самоврядування, завдяки акумуляції повноважень, фінансів та інструментів наділені потенціалом для соціально-економічного розвитку української держави. До того ж, вважаємо саме територіальні громади мають стати домінантною у просуванні

демократії на місцях та локальними осередками стабільності і безпеки. Що власне, в умовах широкомасштабної військової агресії з боку РФ вітчизняні інститути місцевого самоврядування вже продемонстрували, довівши свою здатність оперативно вирішувати тактичні та стратегічні завдання із забезпечення безпеки і оборони, фінансування і гуманітарної місії населення. В реаліях воєнного стану, скоординована робота центральної влади і влади місцевого самоврядування максимально важлива для забезпечення ефективності в управлінні ресурсним потенціалом відповідних територій, а з іншого боку, налагодити координацію діяльності всіх суб'єктів публічного управління з метою своєчасного забезпечення нагальних потреб фронту та відновлення економіки (Borysenko, 2022, s. 47).

Висновки і перспективи подальших досліджень. В Україні децентралізація та реформа місцевого самоврядування триває і цей процес зрозуміло не буде вичерпано трьома етапами, які було презентовано у даному дослідженні. Більшість об'єднаних територіальних громад функціонують на засадах демократичного партнерства між державою і громадянами лише кілька років. При чому років обтяжених такими викликами, як дистанційні обмеження під час пандемії COVID-19 та військове вторгнення з боку РФ. Тож, інститутам місцевого самоврядування та територіальним громадам, доводиться в умовах криз національного масштабу навчатись та опановувати демократичний арсенал інструментів самоврядування. Як бачимо, в умовах викликів XXI ст. спроможність органів місцевої влади та громад самостійно, тобто без додаткового узгодження з державними чи будь-якими іншими органами, ефективно вирішуючи питання життєзабезпечення населення, виходячи з їх локальних інтересів та під їх власну відповідальність, набуває виключно важливого значення.

Шлях української держави до європейських стандартів демократії вимагає від вітчизняних науковців продовжувати активно досліджувати проблематику децентралізації і реформи місцевого самоврядування. Особливо беручи до уваги застереження К. Мануїлової, яке засновано на

ґрунтовному аналізі світового досвіду у сфері децентралізації та реформування інститутів самоврядування, про те, що економічні, соціальні й політичні кризи, воєнні конфлікти, стихійні лиха сприяють процесам рецентралізації повноважень та зменшенню прав і свобод органів регіональної й місцевої влади (Manuilova, 2016, s. 181).

ЛІТЕРАТУРА

1. Баймуратов, М.О. 2015. *Децентралізація публічної влади в Україні та її роль у становленні компетенції місцевого самоврядування. Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання*. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України.
2. Борисенко, Ю., 2022. Досягнення та виклики реформування місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*, 10(3), с. 42-50. [online] (Останнє оновлення 18 Липень 2022) Доступно: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/944> [Дата звернення 11 Вересень 2023].
3. Бузун, О., 2018. Концепт інтегрованого розвитку самоврядних територій. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 4(39), с. 159-165.
4. Верховна Рада України, 2005. *Децентралізація влади в Україні. Розширення прав місцевого самоврядування*. [online] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3227-IV#Text> [Дата звернення 14 Вересень 2023].
5. Верховна Рада України, 2006. *Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні. Указ президента України 810/98*. [online] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text> [Дата звернення 14 Вересень 2023].
6. Верховна Рада України, 2009. *Європейська хартія місцевого самоврядування. м. Страсбург, 15 жовтня 1985 р.* [online] Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_

REFERENCES

1. Baimuratov, M.O. 2015. *Detsentralizatsiia publichnoi vlady v Ukraini ta yii rol u stanovlenni kompetentsii mistsevoho samovriaduvannia. Detsentralizatsiia v Ukraini: zakonodavchi novatsii ta suspilni spodivannia*. Kyiv: Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy.
2. Borysenko, Yu., 2022. Dosiahnennia ta vyklyky reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, 10(3), s. 42-50. [online] (Ostannie onovlennia 18 Lypen 2022) Dostupno: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/944> [Data zvernennia 11 Veresen 2023].
3. Buzun, O., 2018. Kontsept intehrovanoho rozvytku samovriadnykh terytorii. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, 4(39), s. 159-165.
4. Verkhovna Rada Ukrainy, 2005. *Detsentralizatsiia vlady v Ukraini. Rozshyrennia prav mistsevoho samovriaduvannia*. [online] Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3227-IV#Text> [Data zvernennia 14 Veresen 2023].
5. Verkhovna Rada Ukrainy, 2006. *Pro zakhody shchodo vprovadzhennia Kontseptsii administratyvnoi reformy v Ukraini. Ukaz prezydenta Ukrainy 810/98*. [online] Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text> [Data zvernennia 14 Veresen 2023].
6. Verkhovna Rada Ukrainy, 2009. *Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia. m. Strasburh, 15 zhovtnia 1985 r.* [online] Dostupno:

- 036#Text [Дата звернення 14 Вересень 2023].
7. Верховна Рада України, 2020. *Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»*. [online] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> [Дата звернення 14 Вересень 2023].
 8. Жаліло, Я. 2022. *Самоорганізовані громади надійно тримають тил*. [online] (Останнє оновлення 12 Березень 2022) Доступно: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/12/683841/> [Дата звернення 11 Вересень 2023].
 9. Куц, Г.М. та Несперенко, В.В., 2019. Контрверсійність процесу децентралізації на Сумщині: політико-інституційний вимір. *Сучасне суспільство*, [online] 2(19), с. 53-68. Доступно: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/6ced2068-246f-48e9-8812-8e95a39c2727>
 10. Мануїлова, К.В., 2016. Тенденції розвитку децентралізації публічної влади у світі. *Державне управління*, [online] 1(53), с. 179-182. Доступно: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2016/32.pdf [Дата звернення 11 Вересень 2023].
 11. Мішина, Н., 2018. Муніципальна реформа в Україні: стан і перспективи. *Право України*, [online] 4, С. 126-138. Доступно: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2018_4/pravo_2018_4_s8/ [Дата звернення 14 Вересень 2023].
 12. Негода, В., 2021. *Децентралізація: Усе залежить від поставленої мети і віри, що все можливо*. [online] Доступно: <https://decentralization.ua/news/14333> [Дата звернення 14 Вересень 2023].
 13. Онупрієнко, А.М., 2014. Принципи централізації та децентралізації в територіальній організації влади. *Форум права*, № 4, с. 224-227.
 14. GOV.UA, 2020. *Постанова Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів»*. [online] Доступно: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/196122.html> [Дата звернення 14 Вересень 2023].
 7. Verkhovna Rada Ukrainy, 2020. *Zakon Ukrainy «Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad»*. [online] Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> [Data zvernennia 14 Veresen 2023].
 8. Zhalilo, Ya. 2022. *Samoorganizovani hromady nadiino trymaiut tyl*. [online] (Ostannie onovlennia 12 Berezen 2022) Dostupno: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/12/683841/> [Data zvernennia 11 Veresen 2023].
 9. Kuts, H.M. ta Nesperenko, V.V., 2019. Kontroversiinst protsesu detsentralizatsii na Sumshchyni: polityko-instytutsiinyi vymir. *Suchasne suspilstvo*, [online] 2(19), s. 53-68. Dostupno: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/6ced2068-246f-48e9-8812-8e95a39c2727>
 10. Manuilova, K.V., 2016. Tendentsii rozvytku detsentralizatsii publichnoi vlady u sviti. *Derzhavne upravlinnia*, [online] 1(53), s. 179-182. Dostupno: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2016/32.pdf [Data zvernennia 11 Veresen 2023].
 11. Mishyna, N., 2018. Munitsypalna reforma v Ukraini: stan i perspektyvy. *Pravo Ukrainy*, [online] 4, S. 126-138. Dostupno: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2018_4/pravo_2018_4_s8/ [Data zvernennia 14 Veresen 2023].
 12. Nehoda, V., 2021. *Detsentralizatsiia: Use zalezhyt vid postavlenoi mety i viry, shcho vse mozhlyvo*. [online] Dostupno: <https://decentralization.ua/news/14333> [Data zvernennia 14 Veresen 2023].
 13. Onupriienko, A.M., 2014. Pryntsyipy tsentralizatsii ta detsentralizatsii v terytorialnii orhanizatsii vlady. *Forum prava*, № 4, s. 224-227.
 14. GOV.UA, 2020. *Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro utvorennia ta likvidatsiiu raioniv»*. [online] Dostupno: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/196122.html> [Data zvernennia 14 Veresen 2023].

Інформація про автора

Білоцерківська Олександра Михайлівна – здобувач третього науко-освітнього рівня (доктора філософії) вищої освіти зі спеціальності 052 «Політологія» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: belotserkovskaya.sasha@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-1329-9553>.

Стаття надійшла до редакції: 02.11.2023 р.

Прийнята до друку: 23.11.2023 р.